

אתם נצבים היום - שוש אשיש בה'

מים ראשונים: פרשת נצבים, כשהיא מחוברת לפרשת וילך או עומדת נצבת לבדה, לעולם תחול על פי לוח השנה לפני ראש השנה (ש"ע אורח חיים סימן תכח) ולעולם יקראו בה בהפטרה המסיימת את פרשיות הנחמה, את פרק סא בישעיהו "שוש אשיש בה' תגל נפשי באלהי", היא הנחמה השביעית והאחרונה.¹ מכאן ואילך, הולכים ובאים ימים נוראים ושנה חדשה. הקשר בין פרשת נצבים, הבאה לאחר התוכחה הקשה שבפרשת כי תבוא, ובין פרק זה מנבואת ישעיהו הוא לכאורה מקרי - לוח השנה וסדר קריאת הפטרות הנחמה ופרשות התורה השואף אל הסיום בשמיני-עצרת שמחת תורה. אך למרות שכל אחד בא מכיוון אחר, נוצר כאן שילוב משולש מעניין: פרשת השבוע, לוח השנה (סוף השנה ותחילת השנה החדשה) והפטרות הנחמה.

תנחומא (בובר) פרשת נצבים סימן ב - פיוס בדברים, האמנם?

"אתם נצבים היום" - אמר חזקיה בנו של ר' חייא: למה נסמכה פרשה זו לפרשת קללות? לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתיים בפרשה זו, חוץ מארבעים ותשע שנאמרו בתורת כהנים (פרשת בחוקותי), מיד הריקו פניהם, ואמרו מי יוכל לעמוד באילו. מיד קרא אותם משה, והיה מפייסן בדברים.²

פסיקתא דרב כהנא פרשה כב שוש אשיש - השמחה רק בבן הזוג

(משל) למטרונה שהלך בעלה ובנה וחתנה למדינת הים. אמרו לה: באו בניך, אמרה להם: ישמחו כלותי. - הרי חתניך - אמרה להם: ישמחו בנותי.³ כיון שאמרו לה: הרי בעליך, אמרה להם: הא חדו חדו שלמה.⁴ כך הנביאים אומרים לירושלים: "בנייך מרחוק יבואו" (ישעיה ס ד), והיא אומרת להם: "ישמח הר ציון" (תהלים מח יב). - "בנותיך על צד תאמנה" (ישעיה ס ד), והיא אומרת להם: "תגלנה בנות יהודה" (תהלים שם מח). וכיון שהם אומרים לה: "הנה מלכך יבוא לך" (זכריה ט ט), היא אומרת להם: הא חדו חדו שלמה, "שוש אשיש בה' תגל נפשי באלהי" (ישעיה סא ו).⁵

פסיקתא דרב כהנא נספחים פרשה ו - שמחה במידת הרחמים

"שוש אשיש בה' - מה ראה ישעיה שאמר: "בה' " ולא אמר: "באלהים"? לפי שכל השמחות היתה צרה אחריהן, מפני שהן תלויות ע"י בשר ודם. לפיכך כתיב בשמחה ש"ן, כלומר שמחה.⁶ אבל שְׁיִשָּׁה זו שמחה ואין

¹ בין אם היא מחוברת עם פרשת וילך ובין אם היא נצבת לעצמה.

² זה הקשר בין פרשת נצבים ופרשת כי תבוא משבת שעברה והובאו הדברים גם ברש"י בתחילת הפרשה. אלא שספר דברים לא מסתיים כאן ובפרשת האזינו (שנקראת ברוב השנים בשבת שובה) שוב תוכחה קשה: "וַיִּרְא ה' וַיִּנְאֹץ מִפְּעֵס בְּנֵיו וּבְנֹתָיו: ... כִּי דֹר תִּהְיֶה הַמָּה בְּנֵים לֹא אִמָּן בָּם: ... אֲמַרְתִּי אֶפְאִיֵּהֶם אֲשַׁבֵּיתָהּ מֵאֲנוֹשׁ זָכָרָם וְכו' ". וגם בפרשתנו שלכאורה באה לחזק ולייצב, לא עובדים שמונה פסוקים ושוב תוכחה: "פֶּן יֵשׁ בְּכֶם אִישׁ אוֹ אִשָּׁה אוֹ מִשְׁפָּחָה אוֹ שִׁבְט אֲשֶׁר לָבְבוּ פְנֵה הַיּוֹם מֵעַם ה' אֲלֵהֵינוּ לֵלְכֹת לְעַבְד אֶת אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם הֵם פֶּן יֵשׁ בְּכֶם שֵׁרֶשׁ פְּרָה רֹאשׁ וְלַעֲנָה: הֲיִהְיֶה בְּשִׁמְעוֹ אֶת דְּבַר הָאֱלֹהִים הַזֶּאת וְהִתְבָּרַךְ בְּלִבּוֹ לֵאמֹר שְׁלוֹם יִהְיֶה לִּי כִּי בְּשָׂרוֹת לְבִי אֶלֶךְ לְמַעַן סְפוֹת הַרְוֶה אֶת הַצְּמָאָה: לֹא יֵאבֶה ה' סִלַּח לוֹ כִּי אִזְ יַעֲשֶׂן אִף ה' וְקִנְאָתוֹ בְּאִישׁ הַהוּא וְרִבְצָה בּוֹ כָּל הָאֱלֹהִים הַקְּתוּבָה בְּסִפְר הָזֶה וּמָחָה ה' אֶת שְׁמוֹ מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם". ספר דברים שזור בדברי תוכחה - עידוד, תוכחה - נחמה וחוזר חלילה. ראו דברינו [תוכחת אוהב](#) בפרשת דברים, על משה שהוא בית אב לכל הנביאים שהוכיחו את ישראל, אבל אולי דווקא בגלל תוכחתו, הוא גם בית אב לכל נביאים המנחמים ובהם ישעיהו - המנחם הגדול. בדף קצר זה, נתמקד כאמור בקשר המשולש בין פרשת השבוע, ההפטרה והקרבה לראש השנה.

³ מקבילה למדרש זה נמצאת בשיר השירים רבה פרשה א סימן ב, על הפסוק "נגילה ונשמחה בך". ושם הנוסח חריף יותר: "באו ואמרו לה: באו בניך, אמרה: מה איכפת לי, תשמחנה כלותי. כיון שבאו חתניה אמרו לה: באו חתניך, אמרה: מה איכפת לי תשמחנה בנותי".

⁴ הא חד חדו שלמה - שמחה זו היא שמחה שלימה.

⁵ חתימת המדרש היא בפסוק "שוש אשיש" מישעיהו אותו הוא דורש (ובמקבילה בשיר השירים רבה הדרשה היא על הפסוק משיר השירים: "נגילה ונשמחה בך"), אבל הפסוק שגרם לשינוי ושכנע את המטרונה לשמות, הוא דווקא "הנה מלכך בא" מספר זכריה. וכבר עמדנו על כך שלעיתים קרובות מעדיפים המדרשים את נבואות הנחמה של נביאי בית שני על פני בית ראשון, אולי משום שהם קרובים אליהם יותר. ראו דברינו בחנוכה על עדיפות [נרות זכריה על פני נרות שלמה](#) (ונבואת זכריה על פני נבואת ישעיהו).

⁶ את השי"ן במילה "שמחה" אפשר להחליף משי"ן שמאלית לשי"ן ימנית ולפרק את המילה לשניים "ש-מחה" - אשר מְחָה. כך נראה לומר. ובאשר לשמחות שבאות אחריהם צרה, ראו ויקרא רבה כ ב פרשת אחרי מות: "ר' לוי פתח: (תהלים עה) אמרתי להוללים אל תהולו ... אמר להם הקב"ה לרשעים: הצדיקים לא שמחו בעולמי ואתם מבקשין לשמוח? אדם הראשון לא שמח בעולמי ואתם מבקשים לשמוח בעולמי? ... אברהם לא שמח בעולמי ואתם מבקשים לשמוח? ... אלישבע בת עמינדב לא שמחה בעולם שראתה ה' כתרים ביום אחד יבמה מלך אחיה נשיא בעלה כהן גדול שני בניה ב' סגני כהונה פנחס בן בנה משוח מלחמה כיון שנכנסו בניה להקריב ונשרפו נהפכה שמחתה לאבל". ראו גם מדרשים על הפסוק בקהלת ב ב: "לשחוק אִמְרָתִי מְהוֹלֵל וְלִשְׁמָחָה מֵה זֶה עֲשֵׂה", וכן על הפסוק בהושע ט א: "אֵל תִּשְׁמַח וְשָׂרָאֵל אֵל גִּיל כְּעִמִּים". ובמדרש בראשית רבה מא על "ויהי משמש צרה ושמחה".

אחריה צרה, לפי שהיא באה ע"י ה'. שבכל מקום שהוא אומר ה' - מדת רחמים הוא, שנאמר: "ה' ה' אל רחום וחנון" (שמות לד ו), אלהים - מדת הדין, שנאמר: "אלהים לא תקלל" (שמות כב כז).⁷

וְהָיָה כַּאֲשֶׁר שָׁשׂ ה' עֲלֵיכֶם לְהִיטִיב אֶתְכֶם וּלְהַרְבּוֹת אֶתְכֶם כִּי יֵשִׁישׂ ה' עֲלֵיכֶם לְהַאֲבִיד אֶתְכֶם וּלְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם וְנִסְחַתְּם מֵעַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אֲתָהּ בָּא שְׁמָה לְרַשְׁתָּהּ: (דברים כח סג - פרשת השבוע שעבר, כי תבוא).⁸

שׁוֹשׁ אֲשִׁישׁ בְּה' תִּגַּל נַפְשִׁי בְּאַלְהֵי... וּמִשׁוֹשׁ חֲתָן עַל כְּלָה יֵשִׁישׁ עֲלֶיךָ אֱלֹהֶיךָ: (ישעיהו פרקים סא, סב, סג הפטרת השבוע).⁹

עַל חוֹמַתֶיךָ יְרוּשָׁלַם הִפְקַדְתִּי שְׁמַרִים כֹּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה תִּמְיֵד לֹא יִחְשׂוּ הַמְצַרִּים אֶת ה' אֶל דְּמֵי לְכֶם: (המשך ההפטרה שם, פרק סב פסוק ו).¹⁰

עֲבְרוּ עֲבְרוּ בַשְּׁעָרִים פִּנּוּ דָרְךָ הָעַם סִלּוּ סִלּוּ הַמְסִלָּה סִקְלוּ מֵאֲבָן הָרִימוּ נֶס עַל הָעַמִּים: (שם סב י).¹¹

כִּי יוֹם נָקָם בְּלִבִּי וּשְׁנַת גְּאוּלֵי בָּאָה: (המשך ההפטרה שם, פרק סג פסוק ד).¹²

⁷ "היום הרת עולם" - באחד בתשרי נברא העולם" (כשיטת ר' אליעזר). גם בבריאת העולם היה שיתוף של מידת הרחמים עם מידת הדין: "כשברא הקב"ה את עולמו בראו במדת הדין שנאמר: בראשית ברא אלהים. ולא עמד עד ששיתף עמו מדת הרחמים, שנאמר: ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים" (מדרש ילמדנו (מאן) ילקוט תלמוד תורה - בראשית אות א). וכמאמר הפייטן: "כבודו איהל כהיום ברחמים מלך" (שחרית יום א' ראש השנה). כך גם בגאולת מצרים: "לא היתה מידת הדין נותנת שיגאלו ישראל ממצרים" (ויקרא רבה כג ב). כך גם בגאולה לעתיד לבוא. ראו שיר השירים רבה פרשה ב: "סוב דומה לך דודי לצבי - סוף שאני נהפך לך ממידת הדין למידת הרחמים וממהר בגאולתכם". אבל הפסוק הנדרש במדרש זה ובקודם הוא: "שׁוֹשׁ אֲשִׁישׁ בְּה' תִּגַּל נַפְשִׁי בְּאַלְהֵי", מתחיל בה' מידת הרחמים ומסיים באלוהים - מדת הדין. בגאולה לעתיד לבוא תגורר מדת הרחמים את מדת הדין לששון - גם מידת הדין תשתתף בשמחה, לא רק מידת הרחמים. אולי גם זו העדיפות של השישה על השמחה. ויש מדרשים מפורשים יותר על כך שהגאולה לעתיד לבוא תהיה גם מצד הדין, אלא שנעלמו לפי שעה מעינינו והמאיר אותן יבורך. (ראו רד"ק על הפסוק).

⁸ פסוק זה, בפרט הקטע: "כִּי יֵשִׁישׂ ה' עֲלֵיכֶם לְהַאֲבִיד אֶתְכֶם" הוא אולי הקשה ביותר בכל פרשת התוכחה. הקב"ה לא רק מכה בעם ישראל אלא גם שמח בכך?! וכבר עמדו על כך חז"ל בגמרא במסכת מגילה י' ע"ב. הייתכן? הרי הקב"ה אינו שמח אפילו במפלתם של רשעים! (שם גם אחד המקורות ל"מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה", ראו דברינו בשביעי של פסח). ותרצו בגמרא שם: "הוא אינו שׁשׁ אבל משיש לאחרים". ראו רש"י על הפסוק בדברים כח סג: "כִּי יֵשִׁישׂ אֶת אוֹיְבֵיכֶם עֲלֵיכֶם" - לא הקב"ה עצמו שׁשׁ. ועדיין הדברים קשים וצריכים אנו את ההשגחה לטובה.

⁹ בהפטרות השבת עונה ישעיהו למשה. לא רק בפסוק הפותח: "שׁוֹשׁ אֲשִׁישׁ בְּה' " שהוא כנגד "ישיש ה' עליכם להאביד אתכם", אלא גם למשל בפסוק: "נִשְׁבַּע ה' בַּיַּמִּינוּ וּבְזִרְעוֹ עוֹזוֹ אִם אֶתְּךָ אֶת דִּגְגֶךָ עוֹד מֵאֲכַל לְאוֹיְבֶיךָ וְאִם יִשְׁתּוּ בְּנֵי נֹכַח תִּירוּשׁךָ" שהוא כנגד: "פִּרְי אֲדַמְתָּךְ וְכָל יִגְעֶךָ יֵאָכֵל עִם אֲשֶׁר לֹא יֵדַעַת ... אֲשֶׁר לֹא יִשְׁאִיר לְךָ דָּגַן תִּירוּשׁ וְיִצְהָר" ועוד. ראו גם הגמרא בסוף מסכת מכות דף כ"ד ע"א: "אמר ר' יוסי בר חנינא: ארבע גזירות גזר משה רבינו על ישראל, באו ארבעה נביאים וביטלו. משה אמר: וישכון ישראל בטח בדרך עין יעקב, בא עמוס וביטלה, שנאמר: חדל נא מי יקום יעקב וגו', ... משה אמר: ובגויים ההם לא תרגיע, בא ירמיה ואמר: הלוך להרגיעו ישראל. משה אמר: פוקד עון אבות על בנים, בא יחזקאל וביטלה: הנפש החוטאת היא תמות. משה אמר: ואבדתם בגויים, בא ישעיהו ואמר: והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו' ". ואנו מוסיפים כאן את הביטול החמישי: משה אמר: "כִּי יֵשִׁישׁ ה' לְהַאֲבִיד אֶתְכֶם", בא ישעיהו וביטלה: "שׁוֹשׁ אֲשִׁישׁ בְּה' ... ומשׁוֹשׁ חֲתָן עַל כְּלָה יֵשִׁישׁ עֲלֶיךָ אֱלֹהֶיךָ".

¹⁰ נמשך בפסוקים נבחרים מההפטרה. כנגד "עד רדת חומותיך הגבוהות והבצורות" (דברים כח נב) שאמר משה, אומר ישעיהו: "עַל חוֹמוֹתַי הִפְקַדְתִּי שׁוֹמְרִים". כך שמעתי מפי עמוס חכם ז"ל. ואפשר להוסיף עוד כהנה וכהנה.

¹¹ כפל המילים "סולו סולו" הוא מטבע לשון ייחודית לישעיהו, ראו גם ישעיהו נז יד: "וְאָמַר סִלּוּ סִלּוּ פִּנּוּ דָרְךָ הָרִימוּ מִכְשׁוֹל מִדְרָךְ עִמִּי" - הוא הפסוק הפותח את הפטרת קריאת התורה בשחרים ביום כיפור. לכך מתאימה הדרשה במדרש במדבר רבה טו טז על יצר הרע שמונע את התשובה: "אמרו ישראל לפני הקב"ה: ריבוננו של עולם, אתה יודע כוחו של יצר הרע שהוא קשה. אמר להם הקב"ה: סיקלו אותו קמעה בעוה"ז ואני מעבירו מכם לעתיד, שנאמר: סולו סולו המסלה סקלו מאבן הרימו, וכן הוא אומר: ואמר סולו סולו פנו דרך הרימו מכשול מדרך עמי". אך באיכה רבה א כג הקישור הוא לא לימים הנוראים שלפנינו, כי אם לתשעה באב ולהפטרות השבת שביעית לנחמה: "אזכרה נגיתי - ירמיה אמר: סילה כל אבירי, ישעיה אמר: "סולו סולו המסילה סקלו מאבן". ומדרש תהלים קיד מוסיף את השמחה הצפויה לנו בחג הסוכות הקרוב הוא זמן שמחתנו: "בצאת ישראל ממצרים - זהו שאמר הכתוב: שירו לאלהים זמרו שמו סולו לרוכב בערבות (תהלים סח ה) - אמרו לפניו שירים זמרים. מהו סולו? ר' יהודה אמר: קילסו. ר' נחמיה אמר: שפרו לפניו דרכיכם, כענין שנאמר: סולו סולו המסילה". אולי מקילוס זה של "סולו" באה המילה "סלה" בסוף מזמורים וברכות.

¹² גם פה מציע עמוס חכם שהביטוי "שנת גאול" הוא מקור לאיחולים לשנת גאולה (ראו פירושו בדעת מקרא לפרק זה). אבל יש לשים לב גם לחלק הראשון של הפסוק "כי יום נקם בלבי" אשר מתחבר לפסוקים אחרים בהפטרה: "מי זה בא חמוץ בגדים מבצרה ... מדוע אדום ללבושך ובגדיך כדורך בגת. פורה דרכתי לבדי ומעמתי אין איש אתי ואדרכם באפי וארמסם בחמתי ... כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה". וזה כבר עניין אחר של דיון בגאולה לעתיד לבוא, הן נושא חישובי הקץ (סנהדרין צט ע"א, וסיקתא רבתי א ועוד רבים) והן נושא הנקמה בגויים. ומקצת מעניינים אלה גם נכנסו לפיוטים של תפילות ראש השנה. ראו בפרט הפיוט "מלך אזור בגבורה" המיוחס לקליר, לשחרית יום א. וזה כבר נושא רחב מיני ים שמבקש דיון נפרד. עכ"פ הקישור ללוח השנה, שהיה מענייננו, יכול להיות לא רק לפיוטי ראש השנה ולאחילוי שנת גאולה כאמור, אלא גם לפרשת האזינו העוקבת, בעיקר לפסוקים המסיימים את השירה שם.

וְהוֹתִירָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדְךָ בְּפָרִי בְטָנְךָ וּבְפָרִי בְהִמְתָּךְ וּבְפָרִי אֲדָמְתְּךָ לְטַבָּהּ כִּי יָשׁוּב ה' לְשׁוֹשׁ עֲלֶיךָ לְטוֹב כְּאֲשֶׁר שָׁשׂ עַל אֲבֹתֶיךָ: (דברים ל ט).¹³

פסיקתא דרב כהנא כב א -

והרי הדברים קל וחומר: ומה אם בשר ודם שבאת לו שמחה שמח ומשמח את הכל, כשיבוא הקב"ה לשמח את ירושלים, על אחת כמה וכמה: "שוש אשיש בה' תגל נפשי באלהי" (ישעיה סא י).¹⁴

פסיקתא דרב כהנא נספחים פרשה ו -

מהו "שוש אשיש בה' "? - אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה: הואיל ושמחת אותנו, ישמחו הכל עמי. ולא אני כאחרים ששמחו ולא שימחו הכל עמהן. אמר לה הקב"ה: הרי את פְּשָׁרָה אמך, ששמחה היא ושמחו הכל עמה. שנאמר: "ותאמר שרה צחוק עשה לי אלהים, כל השומע יצחק לי" (בראשית כא ו). אמר רשב"ג: כל מי שנתאבל על ירושלים בחורבנה, עתידין לשמוח עמה בבניינה. הקב"ה נתאבל עליה, שנאמר: "כי יום מהומה ומבוסה ומבוכה לה' אלהים צבאות בגיא חזיון" (ישעיה כב ה), ועתיד לשמוח עמה, שנאמר: "ומשוש חתן על כלה ישיש עליך אלהיך".¹⁵

דברים פרק ל פסוקים א-ו פרשת נצבים -

וְהִיָּה כִּי יָבֹאוּ עֲלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה אֲשֶׁר נִתְּנִי לְפָנֶיךָ וְהִשְׁבַּתְּ אֶל לְבַבְךָ בְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדִּיחְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה: וְשִׁבַּתְּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹלוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם וּבָנִיךָ בְּכָל לְבַבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ: וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְרַחֲמֶךָ וְשָׁב וּקְבַצְךָ מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפְצִיחְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה: אִם יְהִיָּה נִדְחָךְ בְּקִצְחַת הַשָּׂמַיִם מִשָּׁם יִקְבְּצֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקְחֶךָ: וְהִבִּיֵּאֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יָרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירְשָׁתָהּ וְהִיטִבְךָ וְהִרְבֶּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ: וּמָל ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת לְבַבְךָ וְאֶת לִבְבֵּךְ וְרָעַד לְאֲהָבָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבַבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ לְמַעַן חִיֶּיךָ:¹⁶

שבת שלום, שנה טובה

ושנהיה כולנו נצבים כאן גם לשנה הבאה

מחלקי המים

¹³ חזרנו לשוב אשיש. הנה נמצא ביטוי זה לא רק בהפטרה כי אם בפרשה עצמה! משה לא מחכה לישעיהו. הפסוק בפרשתנו הוא התשובה לפסוק הקשה לעיל של פרשת התוכחה: "כן ישיש ה' להאביד אתכם", הוא התיקון המתבקש לתוכחה הקשה של פרשת כי תבוא. נכון שגם בתחילת פרשת נצבים יש תוכחה, כפי שהערנו בתחילת דברינו. יש כאן משולש של 'הששה' בפרשת כי תבוא, בפרשת נצבים ובהפטרה. נחזור לשוב אשיש של ישעיהו.

¹⁴ איפה רואים מהפסוק שהקב"ה עתיד לשמח את הכל?

¹⁵ לקראת סיום הדף, בחרנו בשני מדרשים המדגישים את הגאולה אשר באה לא מתוך נקמה (כעס כלפי חוץ), אלא מתוך האבל על החורבן (הכרה כלפי פנים). וגם הרעיון שכפל הלשון "שוש אשיש" אומר שהשמחה והששון אינם רק לעם ישראל, אלא לאנושות כולה. זאת, בשל ההשוואה עם אברהם ושרה. גם בפיוטי ראש השנה הבעל"ט הדגש איננו על פיוטי נקם וכעס (הגם שיש בהחלט גם כאלה שנוספו בצוק העתים), אלא פיוטי תקווה, אחווה ורעות לעולם כולו: "מלוך על כל העולם בכבודך ... וידע כל פעול כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי אתה יצרתו ויאמר כל אשר נשמה באפו ה' אלהי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה". ובאשר לקץ הגאולה, כבר אמר המדרש: "בקש שלמה לעמוד על הקץ, כמה דאת אמר "אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ". וכל הענין, "כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה". ר' שמואל מתני בשם ר' יהודה: אם יאמר לך אדם מתי קץ הגאולה באה, אל תאמין בו, לפי שכתוב כי יום נקם בלבי, ליבא לפומא לא גלי, פומא למאן גלי?" (מדרש תהלים מזמור ט).

¹⁶ פתחנו בפרשה שיש בה לצד "אתם נצבים" גם דברים קשים עד שיש שרואים בה המשך לתוכחת פרשת כי תבוא. ראו דברינו [אתם נצבים היום כולכם](#) בפרשה זו. בהמשך הדף התמקדנו בפסוקי ההפטרה, בשוב אשיש בה' תגל נפשי באלוהי כנחמה ותקווה. נחזור ונזכור שבסופה של פרשת נצבים מצויה הפרשה המופלאה של שיבה ותשובה ממנה נלקחו פסוקים לתפילה לשלום המדינה. ראו דברינו [מתשובה לשיבה](#) בפרשה זו. אולי קדם משה לכל הנביאים גם בנחמה?